

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ У ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ КРИЗУ ВТРАТИ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Данилевич Л. А. кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0002-2321-4285>

Сафін О. Д. доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0001-5745-8635>

Шулдик А. В. кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0002-6223-1838>

У статті представлено результати емпіричного дослідження феномена посттравматичного зростання у людей, які пережили кризу, пов'язану із втратою роботи в умовах війни. Проаналізовано теоретичні передумови феномена посттравматичного зростання у дослідженнях українських і зарубіжних авторів. Представлено перебіг дослідження та програму психологічної допомоги для людей, які переживають кризу, пов'язану із втратою роботи. Порушується питання пошуку та впровадження ефективних програм психологічної допомоги для людей, які переживають особистісну кризу. Наголошено на тенденціях проблеми дослідження феномена посттравматичного зростання особистості для людей, які пережили травматичні кризові стани різної етимології.

Ключові слова: криза втрати роботи; особистісна криза; травматичні кризові стани; посттравматичне зростання; ціннісно-сміслова трансформація; психологічна допомога.

Вступ. Особистісні кризи, що утворилися внаслідок війни, є на сьогоднішній день маловивченою галуззю психологічної науки і, тим паче, мало досліджено і недостатньо описано феномен посттравматичного зростання особистості, сформованого під впливом травматичних ситуацій різної етимології. Населення гостро потребує психологічної допомоги в умовах нової реальності. Для криз, пов'язаних із втратою роботи, які визначаються як кризи «адаптації», характерні порушення звичних умов життя людини внаслідок різкого погіршення матеріального стану та зміни соціального статусу. Колишнє життя видається неможливим, відбувається вимушена зміна звичної поведінки людини, коригується індивідуальна система цінності особистості, з'являється тривога і наростає напруга. Втрата роботи сприяє зміні способу життя людини, а умови, що склалися, змушують її звернутися до пошуку нових джерел доходу.

Негативним наслідком втрати роботи може стати значне погіршення здоров'я,

різні психічні розлади, імовірні пристрасть до зловживання алкоголем та інших наркотичних речовин, суїцидальні дії. Безробітні вдаються до різного роду правопорушень, що створює наростаючу криміногенну обстановку в суспільстві. З огляду на той факт, що криза втрати роботи є однією з найактуальніших у сучасному суспільстві, і разом із нею відбувається глибока ціннісно-сміслова трансформація, виникає гостра потреба розроблення ефективної програми психологічної допомоги людям, які пережили таку травмувальну подію.

Теоретичне підґрунтя. Для розроблення та оцінювання результативності програми насамперед було досліджено теоретичні джерела, пов'язані із вивченням концепції психічної травми, уявлень про наслідки травми, а також механізми та процеси в процесі переживання і подолання травми (Климчук В., 2016). У сучасній психології, досліджуючи проблеми стресу, кризи, конфлікту, втрати та інших деструктивних

ситуацій, найчастіше виходять із негативної наукової установки. При цьому наголошується, що уся негативна психологія людини, яка пережила травмувальну подію, перебуває у тісній взаємодії із психологією подолання і подолання. У зв'язку з цим, психотерапію розглядають в аспекті терапії страждання, не залежно від того, як розуміють джерело цього страждання. Проходячи курс психотерапії, особливо у національній практиці, людина нібито створює свою «історію хвороби», зупиняючись часом на констатації та прийнятті факту безвиході, не просуваючись у подоланні труднощів, кризових станів. Це і послужило передумовою для дослідження, яке передбачає, що проходження певної програми психотерапії здатне спонукати особистість до її ціннісно-сислової та діяльнісно-сислової трансформації, набуття установки до подолання особистісних криз, «переродження» і формування «історії здоров'я». Історія вивчення травми у психології найчастіше ґрунтується на усуненні негативних впливів наслідків травмувальних подій і рідко на можливостях пошуку позитивного виходу із травмувальної ситуації. Але водночас під час детального дослідження глибини та обсягу людських страждань було виявлено діаметрально протилежні реакції на травмувальні події, які обмежувалися не лише переживанням травматичного досвіду і негативним їхнім забарвленням, але був присутній і позитивний вплив на особистість. У зв'язку із цим дослідники цієї проблеми зафіксували не лише регресію і занепадницький стан в осіб, які пережили травмувальну подію, а й тенденції до зростання і розвитку особистості (Великодна М. та ін., 2022; Зубовський Д.С., 2019; Климчук В., 2016; Лазос Г.П., 2016; Рева М.М., 2014).

Зарубіжними авторами цей феномен було визначено як «посттравматичне зростання особистості» (Calhoun L.G., Tedeschi R.G., 2004, 2006; Peterson C., Park N., Seligman M.E.P., 2006). Звертаючись до джерел, зазначимо, що А.Маслоу (Maslow A.H., 1954) ще у 50-х роках минулого століття запропонував ідею позитивної психології здорової людини, яка продовжила

свій розвиток у сучасній позитивній психології, хоча за часів свого зародження цю ідею не розглядали в контексті страждання і нещастя. У своїх роботах Р.Тедеші та Л.Келхоун (Tedeschi R.G., Calhoun L.G., 2004; 2006) зазначають, що концепція посттравматичного зростання особистості не пов'язана із механізмами психічного захисту, які редукують стрес, спотворюючи реальність, або поведінкою, яка допомагає впоратися, націленою на адаптацію до ситуації, що склалася. Згідно із твердженнями цих авторів, посттравматичне зростання особистості виникає, навпаки, за неможливості особистості пристосуватися до даних обставин, щоб уникнути змін і не переживати стресових станів.

О.Кокун (Кокун О.М., 2013) представляє особистість як суб'єкт, здатний до постійного розвитку й удосконалення, перетворення, переосмислення ситуацій упродовж життєвого шляху, у тому числі ситуацій особистісної кризи. О.Сафін (Сафін О.Д., 2024) стверджує, що феномен посттравматичного зростання є окремим випадком психічного розвитку, відмінним від звичайних форм розвитку: він констатує відсутність незворотності процесів розвитку особистості, що свідчить про можливу регресію та повторну травматизацію, і відсутність спадкоємності між етапами розвитку «до» і «після» травмувальної ситуації. Крім того, він визначає здатність до подолання стресових ситуацій як прояв мудрості, притаманної цілісним особистостям, що є носієм знання про різноманітні життєві факти, володіють інструментальним знанням стратегій та вмінь, які дозволяють виносити зрілі судження і поради, з огляду на непередбачуваність життєвого буття та різноманітних соціальних груп, які використовують індивідуальні пріоритети і цінності та ін.

Р.Тедеші та Л.Келхоун (Tedeschi R.G., Calhoun L.G., 2004), своєю чергою, зазначають, що мудрість може бути результатом посттравматичного зростання, причому ці два поняття, на їхню думку, не є тотожними і корелювальними, адже мудрість - це суто прагнення до розвитку особистості, у той час як посттравматичне

зростання - це результат розв'язання кризового стану.

Мета статті – презентація результатів емпіричного дослідження феномена посттравматичного зростання у людей, які пережили кризу, пов'язану із втратою роботи в умовах війни.

Методи дослідження – опитування, тестування, методи математичної статистики.

Результати та обговорення. Вивчення теоретичних джерел, що описують феномен посттравматичного зростання особистості, стало передумовою для проведення експерименту за участю людей, що переживають кризу втрати роботи, які звернулися по психологічну допомогу до фахівців Центру психологічної допомоги та бажають пройти комплекс психотерапевтичних заходів, спрямованих на адаптацію до змін життя, сформованих у перебігу війни, та здобути навички за програмою реалізації посттравматичного особистісного зростання.

У дослідження було включено 60 учасників, які втратили роботу і розцінювали цю ситуацію як кризову. Дослідження було розділене на два етапи: «до» проведення психотерапевтичних заходів і «після». Програма передбачає комплексне проходження багаторівневої програми у межах терапевтичної спільноти, метою якої є індивідуальна психокорекційна робота із фахівцями і внутрішньогрупова підтримка учасників на кожному з етапів проходження програми. Стратегія програми психокорекції полягає у тому, щоб відновити функціонування особистості, яка переживає ситуацію кризи різної етимології, одночасно у кількох ключових сферах - поведінковій, емоційній та смисловій. Цей підхід спрямований на забезпечення подальшого успішного розвитку особистості.

До психокорекційної програми було включено такі тренінги та методики, зокрема: представлення програми заходів, ознайомлення із груповими нормами та правилами; ведення робочого зошита; написання робіт на теми: «Мої очікування», «Моя біографія», «Чому я тут», «Я добрий - Я поганий», «Мій кращий вчинок у житті»,

«Мій найгірший учинок у житті», «Скажи іншому комплімент», «Що дарує мені радість», вправу на самоаналіз «Хто Я?» та ін.; вправи «За що я вдячний сьогоднішньому дню», «Я люблю себе за те, що...», «Як я можу покращити стосунки у соціумі», «Як сказати: «Ні», «Мої виходи із конфліктних ситуацій», «Я, що бажає добра» тощо.

Теоретичні заняття на тему: «Деструктивний спосіб захисту особистості», «Межі особистості», «Поняття стресу. Проблемно-руйнівна поведінка», «Проблеми міжстатевого спілкування», «Психологія відчуттів і переживань» тощо, арт-терапевтичні проєктивні вправи: «Мій портрет», «Моя сім'я в образах тварин», «Моя мама і я, коли я був маленький», «Дім, дерево, людина», «Моя улюблена квітка», «Моя майбутня дитина», «Я через рік, 5 років, 10 років», «Я вчора, сьогодні, завтра», «Малюнок неіснуючої тварини» та ін.; - вправи на формування смислів (на основі позитивної психології Н.Пезешкіана і філософських притч). У програмі використовуються техніки із формування мотивації до соціальної адаптації, ефективного соціально-психологічного розвитку та адекватної психологічної адаптації до вимог навколишнього середовища. Заняття проходили у напіввідкритих групах по 8-12 осіб. Ці заняття об'єднані із груповою психотерапією, інтенсивним соціальним і психологічним тренінгом і припускають використання інтенсивних творчих, ігрових і драматичних технологій, а також технології курсу «Терапія кризових ситуацій» (Budlong M., Holden M., & Mooney A., 1993). Заняття мають стандартну структуру, що організовує зону найближчого розвитку особистості учасників програми.

Результати дослідження оцінювалися із врахуванням використання методики діагностики соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері О.Потьомкіної. На рис. 1 відображено динаміку за усіма субшкалами методики у людей, які переживають кризу, пов'язану із втратою роботи.

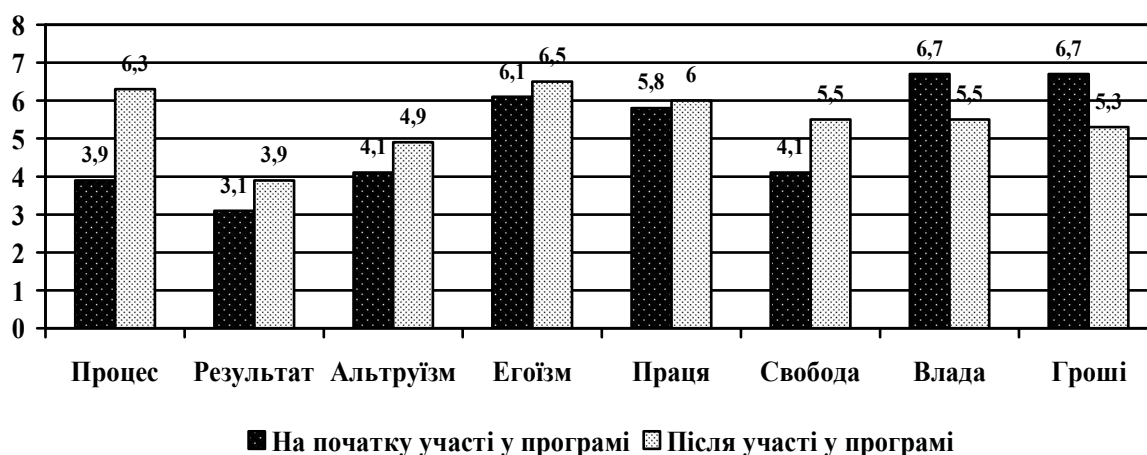

Рисунок 1 - Усереднені результати дослідження за методикою діагностики соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребностной сфері О.Потьомкіної у людей, які переживають кризу, пов'язану із втратою роботи, що брали участь у програмі (у балах)

Проаналізувавши наведені дані, зазначимо, що як на етапі вступу, так і після участі у програми, провідними залишаються орієнтація на життєві ситуації та процеси, установка на досягнення свободи. Менш значущою, але із наявністю позитивної динаміки у профілі соціально-психологічних настанов особистості у мотиваційно-потребнісній сфері, є спрямованість на трудову діяльність. Після психокорекційної роботи було діагностовано від'ємну динаміку за субшкалами «Влада» і «Гроші», що свідчить про зміну тривожного стану, пов'язаного із невпевненістю у завтрашньому дні через відсутність матеріальної стабільності, а також зниження гіперконтролю над ситуацією в умовах безробіття.

Далі наведемо рангові показники за Т-Критерієм Вілкоксона, згідно з усередненими результатами дослідження за субшкалами методики діагностики соціально-психологічних настанов особистості у

мотиваційно-потребной сфері О. Потьомкіної у людей, що переживають кризу, пов'язану із втратою роботи, які проходять реабілітацію. Найбільш значущими за методикою О.Потьомкіної за Т-критерієм Вілкоксона серед усієї вибірки респондентів виявилися «Процес» ($t=0,29$) і «Свобода» ($t=0,22$). Таким чином, після участі у програмних заходах респонденти, які переживають кризу, пов'язану із втратою роботи, прагнуть пізнавати процеси у межах нових для них умов життя, роблячи для цього дуже багато. Більшість із них готові працювати для досягнення певного рівня свободи.

Результати ефективності програми, крім того, визначалися за методикою дослідження системи життєвих смислів В.Котлякова. На рис. 2 відображено динаміку (під час вступу і по завершенню участі у програмі) за усіма субшкалами методики для людей, які переживають кризу, пов'язану із втратою роботи.

Рисунок 2 - Усереднені результати дослідження за методикою дослідження системи життєвих смислів В.Котлякова, для людей, які переживають кризу, пов'язану із втратою роботи, що брали участь у програмі (у балах)

Проаналізувавши отримані дані серед випробовуваних на етапі початку участі у програмі, зазначимо, що у них переважали такі життєві смисли: альтруїстичні, далі - когнітивні, і далі - самореалізації. Найменш значущими життєвими смислами у респондентів до участі у програмі були статусні (9,19), комунікативні (9,87) і гедоністичні (14,46). Після психокорекційної допомоги у респондентів переважаючими життєвими смислами стали такі: насінневі, далі - альтруїстичні і далі - самореалізації. Найменш значущими життєвими смислами у респондентів групи А після реабілітації стали статусні (10,36), комунікативні (10,45) і гедоністичні (15,34). Далі наведемо рангові показники за Т-Критерієм Вілкоксона, згідно з усередненими результатами дослідження за субшкалами методики діагностики життєвих смислів В.Котлякова у людей, які переживають кризу, пов'язану із втратою роботи,

що проходять реабілітацію. Найбільш значущими за методикою життєвих смислів В.Котлякова за Т-критерієм Вілкоксона серед усієї вибірки респондентів групи А виявилися «Когнітивні» ($t=0,19$), «Сімейні» ($t=0,21$) і «Альтруїстичні» ($t=0,22$). Таким чином, після участі у програмних заходах

респонденти прагнуть спиратися на допомогу сім'ї у подальшій самореалізації та перебудові життєвого шляху. Комунікативні смисли також зазнають суттєвих змін через зміну кола спілкування та специфіки взаємодії. Посилюються альтруїстичні мотиви особистості.

Висновки. Спираючись на результати проведених досліджень, можна відзначити високу ефективність запропонованої програми. Результати дослідження мають практичне значення для підготовки професійних психологів, соціальних працівників, соціальних педагогів до роботи з цією категорією населення. Практичне значення дослідження полягає у тому, що розроблені положення є організаційно-психологічним підґрунтям використання інтенсивних групових методів для роботи із людьми, які переживають кризу і звернулися по психологічну допомогу. Крім того, необхідно продовжувати пошуки ефективної програми психологічного супроводу, що дозволить не лише адаптуватися до нових умов життя, а й спровокувати особистісне зростання індивіда в непростих умовах невизначеності, непередбачуваності та розгубленості перед завтрашнім днем.

Список використаних джерел

1. Великодна М. та ін. (2022) Стресс - реакції, травма та посттравматичне зростання школярів в умовах війни Росії проти України. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. № 1(57). Т2. С. 81-97. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-57-1-2-81-97>
2. Зубовський Д.С. (2019) Особистісне зростання учасників АТО у посттравматичний період: дис... канд. психол. наук. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, 211 с.
3. Климчук В. (2016) Посттравматичне зростання та як можна йому сприяти у психотерапії. *Наука і освіта. Психологія*. Вип. 5. С. 46-52.
4. Кокун, О. М. (2013) Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології. *Практична психологія та соціальна робота*, 9, 1-5.
5. Лазос Г.П. (2016) Посттравматичне зростання: теоретичні моделі, нові перспективи для практики. *Актуальні проблеми психології*. С. 120-128.
6. Рева М.М. (2024) Особливості посттравматичного зростання учасників бойових дій з різним ставленням до майбутнього. *Психологія і особистість*. №1(25). С. 129-140. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2024.1.298774>
7. Сафін О.Д. (2024) Соціально-психологічна підтримка посттравматичного особистісного зростання осіб з фізичними травмами внаслідок війни. *Перспективи науки та інновацій*. №7(41), С. 876-886. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7\(41\)-876-886](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41)-876-886)
8. Сафін, О., & Тептюк, Ю. (2024). Зарубіжний досвід дослідження проблеми посттравматичного особистісного зростання. *Психологічний журнал*, (13), 43–50. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.13.2024.315004>

9. Сафін О.Д. (2024). Діти вимушених переселенців в умовах війни: пошук ресурсів посттравматичного зростання. *Вісник Київського національного університету. Серія Військово-спеціальні науки*, 4(80),
10. Budlong, M., Holden, M., & Mooney, A. (1993). *Therapeutic crisis intervention: A train the trainer curriculum* (4th ed.) Ithaca, NY: Family Life Development Center.
11. Calhoun, L. G., Tedeschi, R. G. (2006). *Handbook of posttraumatic growth: Research and practice*. New York: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315805597>.
12. Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row Publishers. 369 p.
13. Peterson, C., Park, N., Seligman, M. E. P. (2006). Greater strengths of character and recovery from illness. *Journal of Positive Psychology*, 1(1), 17–26. doi: <https://www.doi.org/10.1080/17439760500372739>
14. Tedeschi, R. G., Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. doi: https://www.doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

References

1. Velykodna M. ta in. Stress - reakcii', travma ta posttravmatyчне zrostannja shkoljariv v umovah vijny Rosii' proty Ukrai'ny [Stress - reactions, trauma and post-traumatic growth of schoolchildren in the context of Russia's war against Ukraine]. *Teoretychni i prykladni problemy psykhologii'*. 2022, 1(57), 2, 81-97. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-57-1-2-81-97> (in Ukrainian)
2. Zubovs'kyj D. S. (2019). Osobystisne zrostannja uchasnykiv ATO u posttravmatychnyj period [Personal growth of ATO participants in the post-traumatic period]: dys.... kand. psyhol. nauk. Nacional'nyj universytet obrony Ukrai'ny imeni Ivana Chernjahovs'kogo, Kyi'v. (in Ukrainian)
3. Klymchuk V. (2016). Posttravmatyчне zrostannja ta jak možna jomu spryjaty u psyhoterapii' [Post-traumatic growth and how it can be promoted in psychotherapy]. *Nauka i osvita. Psykhologija*, 5, 46-52. (in Ukrainian)
4. Kokun, O. M. (2013). Zhyttjeve ta profesijne samozdijsnennja jak predmet doslidzhennja suchasnoi' psykhologii' [Life and professional self-realisation as a subject of research in modern psychology]. *Praktychna psykhologija ta social'na robota*, 9, 1-5. (in Ukrainian)
5. Lazos G P. (2016). Posttravmatyчне zrostannja: teoretychni modeli, novi perspektyvy dlja praktyky [Post-traumatic growth: theoretical models, new perspectives for practice]. *Aktual'ni problemy psykhologii'*, 120-128. (in Ukrainian)
6. Reva M. M. (2024). Osoblyvosti posttravmatychnogo zrostannja uchasnykiv bojovyh dij z riznym stavlennjam do majbutn'ogo [Peculiarities of post-traumatic growth of combatants with different attitudes towards the future]. *Psykhologija i osobystist'*, 1(25), 129-140. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2024.1.298774> (in Ukrainian)
7. Safin O. D. (2024). Social'no-psykhologichna pidtrymka posttravmatychnogo osobystisnogo zrostannja osib z fizychnymy travmamy vnaslidok vijny [Socio-psychological support for post-traumatic personal growth of individuals with physical injuries as a result of war]. *Perspektyvy nauky ta inovacij*, 7(41), 876-886. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7\(41\)-876-886](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41)-876-886) (in Ukrainian)
8. Safin, O., & Teptjuk, Ju. (2024). Zarubizhnyj dosvid doslidzhennja problemy posttravmatychnogo osobystisnogo zrostannja [Foreign experience in researching the problem of post-traumatic personal growth]. *Psykhologichnyj zhurnal*, (13), 43–50. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.13.2024.315004> (in Ukrainian)
9. Safin O. D. (2024). Dity vymushenyh pereselenciv v umovah vijny: poshuk resursiv posttravmatychnogo zrostannja [Children of Internally Displaced Persons in Wartime: Finding Resources for Post-Traumatic Growth]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu. Serija Vijs'kovo-special'ni nauky*, 4(80). (in Ukrainian)
10. Budlong, M., Holden, M., & Mooney, A. (1993). *Therapeutic crisis intervention: A train the trainer curriculum* (4th ed.) Ithaca, NY: Family Life Development Center.
11. Calhoun, L. G., Tedeschi, R. G. (2006). *Handbook of posttraumatic growth: Research and practice*. New York: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315805597>.
12. Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row Publishers.
13. Peterson, C., Park, N., Seligman, M. E. P. (2006). Greater strengths of character and recovery from illness. *Journal of Positive Psychology*, 1(1), 17–26. doi: <https://www.doi.org/10.1080/17439760500372739>
14. Tedeschi, R. G., Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. doi: https://www.doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

Summary

RESEARCH OF THE PHENOMENON OF POST-TRAUMATIC GROWTH IN PEOPLE WHO HAVE EXPERIENCED THE CRISIS OF JOB LOSS IN THE WAR

Danylevych L. PhD of Psychological, Associate Professor of Psychology chair, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Safin O. Doctor of Psychology, Full Professor, Head of the Department of Psychology, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Shuldyk A. PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Psychology, Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Introduction. The article presents the results of a study of the phenomenon of post-traumatic growth in people who have experienced a crisis related to the loss of work during the war. The significance of the problem at the social level is presented. The impact of war on the formation of a job loss crisis is assessed. The analysis of the causes of the personal crisis is presented.

The purpose - presentation of the results of a study of the phenomenon of post-traumatic growth in people who have experienced a crisis related to the loss of work during the war

Methods - surveys, testing, methods of mathematical statistics.

Originality. The phenomenon of post-traumatic growth in people who have experienced the crisis of job loss in the conditions of war using a psychological assistance programme is empirically studied. Theoretical prerequisites of the phenomenon of posttraumatic growth in the studies of Ukrainian and foreign authors are analysed. The course of the study and the programme of psychological assistance for people experiencing a crisis related to job loss are presented. The article presents the results of an empirical study of people experiencing a job loss crisis, obtained using the methodology for diagnosing socio-psychological attitudes of a person in the motivational and need sphere by O.Potemkina and the methodology for studying the system of life meanings by V.Kotlyakov. The issue of finding and implementing effective psychological assistance programmes for people experiencing a personal crisis is raised. The author emphasises the tendencies of the problem of studying the phenomenon of post-traumatic personality growth for people who have experienced traumatic crisis states of various etymologies.

Conclusion. Based on the results of the research, we can note the high efficiency of the proposed program. The results of the study are of practical importance for the training of professional psychologists, social workers, and social educators to work with this category of population. The practical significance of the study lies in the fact that the developed provisions are the organizational and psychological basis for the use of intensive group methods to work with people who are in crisis and have sought psychological help. In addition, it is necessary to continue the search for an effective psychological support program that will allow not only to adapt to new living conditions, but also to provoke personal growth of an individual in difficult conditions of uncertainty, unpredictability and confusion about the future.

Key words: job loss crisis; personal crisis; traumatic crisis states; post-traumatic growth; value and meaning transformation; psychological assistance.

Концептуалізація – Данилевич Л. А.

Методика – Сафін О. Д.

Формальний аналіз – Шулдик А. В.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

The authors declare that they have no conflict of interest.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 29.11.24.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 02.01.25

© 2025. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.